

יחוה דעת

גליון 376

השיעור השבועי ממו"ר ועט"ר מרן
הראש"ל רבי דוד יוסף שליט"א
ממוצש"ק תולדות תשפ"ז

השיעור מתקיים בכל מוצ"ש
בשעה 21:00 | רב מקדים בשעה 20:30
בבית המדרש 'יחוה דעת' רחוב אגסי 1 ירושלים
עורך ראשי: הרב אריאל סגרון

פרשת ויצא

הכנת תה וקפה בשבת

נושאי השיעור: שומן קרוש - יבש או לח | סוכר לבן בימינו הוא מבושל | הכנת קפה נמס בשבת | הכנת תה ושקיות תה בשבת כלי ראשון וכלי שני | רבנו תם ורשב"ם | קלי בישול | עלי נענע | תה בכלי שלישי | מכירת הבכורה | הדבר החשוב ביותר

הרב המקדים הגאון רבי דניאל מנחם זיאת שליט"א
מרבני בית המדרש יחוה דעת

שיעור מרן הראשון לציון שליט"א

יישר כח לכבוד הגאון המצוין הרב דניאל מנחם זיאת שליט"א, שלמד אצלנו שנים רבות, וכיום ב"ה הוא דיין מצוין הדן דין אמת לאמיתו, וגם עכשיו הוא שוקד על תלמודו בצורה נפלאה כמו אברך צעיר. יהי רצון שימשיך מעלה מעלה, להפיץ מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה, אכי"ר.

א. שומן קרוש - יבש או לח

נמשיך בנושא בישול בשבת. יש שאלה בראשונים על תבשיל קרוש, כגון שומן, שאחרי שהוא מתקרר הוא נקרש: האם שומן קרוש נחשב ליבש או ללח. כפי שהסברנו בשיעורים הקודמים, לפלטה חשמלית יש דין עדיף מגרופה או קטומה, ומותר - לספרדים ולאשכנזים כאחד - להוציא תבשיל יבש, כמו אורז, מהמקרר, להניחו על הפלטה ולחמם אותו אפילו עד שיהיה חם מאוד. והטעם, אין בישול אחר בישול ביבש, ובפלטה אין צורך בתנאי נוסף כדי להחזיר, והעיקר שהתבשיל יהיה מבושל לגמרי ויבש.

והנה, נניח שמאכל מסוים הוא כרגע יבש, אבל כשיונח על הפלטה ויתחמם הוא יהפוך לנימוח וצלול, ממש כמו מרק, השאלה היא אם הולכים אחר שעת ההנחה, או אחר התוצאה הסופית, שבסופו של דבר הוא יהיה לח. בשומן קרוש יש ראשונים הסוברים שאסור, לא מצד בישול אלא משום איסור נולד, או משום שמא יבוא לסחוט פירות שאסור לסחוט את המשקין שלהם.

מרן השלחן ערוך כותב (סימן שיח סעיף טו), וז"ל: "מותר ליתן אינפנד"ה כנגד האש במקום שהיד סולדת, ואף על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח". ע"כ. 'אינפנד"ה' זה 'בורקס' בלשון ספרדית, מאפה שיש בתוכו כל מיני דברים, שם מדובר באינפנד"ה שיש בה בשר. 'כנגד האש במקום שהיד סולדת' זה דומה לפלטה, כיון שלפלטה חשמלית יש דין של כנגד האש במקום שהיד סולדת, ואין צורך בה בתנאי חזרה. מדברי השלחן ערוך משמע בפירוש, שאין לחשוש בזה לא משום בישול אחר בישול בלח, לא משום נולד ולא משום גזרה של סחיטה.

ב. שיטת הרמ"א

הרמ"א (שם) מביא, שיש קדרה שיש בה רוטב שנקרש וחוזר ונימוח, וממשיך: "ונהגו להחמיר, מיהו במקום צורך יש לסמוך על הסברה הראשונה". כלומר, למנהג האשכנזים מחמירים בזה לכתחילה, ובמקום צורך אפשר להקל. מי שמעיין בדברי הרמ"א ובמקורותיו רואה, שאין זה מצד בישול אחר בישול בלח, אלא משום החשש לסוברים שיש בזה נולד, כאילו נוצר כאן בשבת דבר חדש. רוב הראשונים, וכמעט כולם, סוברים שאין לחשוש בזה לאיסור נולד,

השיעור השבועי
מאת מרן הראשון לציון ונשיא בית הדין הגדול
רבי **דוד יוסף** שליט"א

מתקיים בכל מוצ"ש בשעה 21:00
בבית המדרש 'יחוה דעת' הר - נוף ירושלים ת"ו

השיעור מועבר בשידור חי
ברדיו 'קול ברמה'
FM 92.1 104.3 105.7

ניתן לקבל את העלון
office@ydaat.co.il
058.395.3778

ניתן להאזין לכל שיעורי מרן הראשון לציון שליט"א בקול הלשון
במספר הייעודי: 073.371.8169
לצפייה בשיעור >> http://ydaat.co.il/

העלון לעילוי נשמת מרת גאולה אלחייאני בת מרים ע"ה - נלב"ע כ"ג כסלו תשס"ח ת.נ.צ.ב.ה.

כיון שהדבר היה קיים ורק צורתו משתנה מעט.

אבל מהמקורות אליהם ציין הרמ"א נראה שמחמיר בזה משום נולד. עוד מבואר שם, שמדובר בתבשיל צונן, ובבישול אחר בישול בלח בצונן הרמ"א מודה שאסור, ובכל זאת אין זה נחשב לח. לפיכך, מכיון שגם השלחן ערוך וגם הרמ"א מחשיבים זאת כתבשיל יבש, ממילא מותר.

יש לשים לב לכמה דברים. קודם כל, זה אינו מוסכם: ה'לבוש' וה'חיי אדם' מחמירים, ועוד כמה אחרונים פוסקים לאסור ולהחשיב זאת כלח. אבל מכיון שהשלחן ערוך והרמ"א סוברים שזה נקרא יבש, בוודאי שכך הלכה.

ג. קרוש מחמת קור או מטבעו

יש דברים הנקרשים מטבעם, כגון שומן, ולפעמים גם מרק, ויש דברים שנקרשים מחמת הקור, כגון דבר שמניחים בפריזר [מקפיא] ונהיה קרח, או דברים שנהיים קרח אפילו בטמפרטורה הנמוכה של המקרר. אם בטמפרטורת החדר הרגילה הדבר נימוח, והסיבה היחידה שנקרש היא שהיה במקרר, הרי כאן באמת נחשיב אותו ללח.

לכן, למשל, אדם שהניח מרק בפריזר [מקפיא] והוא נהיה קרח לגמרי - לא אומרים שכיון שהוא היה בפריזר [מקפיא] וכרגע הוא יבש, הוא נחשב תבשיל יבש. אלא הוא נחשב תבשיל לח, כיון שכשמניחים אותו באוויר החדר הוא מפשיר מאליו והופך ללח. כלומר, מטבעו הוא דבר לח.

במה מקילים? בשומן, למשל, ובג'לי מבושל לגמרי, שאפשר להחשיבו כיבש, כיון שהוא נשאר קרוש בטמפרטורת החדר. הכלל הוא: כל דבר שנשאר קרוש בטמפרטורת החדר נחשב יבש, וכל דבר שמפשיר מאליו בטמפרטורת החדר ונעשה נוזלי נחשב לח.

ד. סוכר וקפה נמס

מכאן אפשר ללמוד על דברים אחרים שמצויים מאוד, למשל סוכר. קודם כל צריך לדעת שכל הסוכר הלבן המשווק היום מבושל לגמרי. ייתכן שיש סוגי סוכר טבעי שאינם מבושלים, ובכל דבר כזה שיש בו ספק צריך לבדוק, כיון שאם אינו מבושל יש בו בעיית בישול. אבל הסוכר הרגיל המצוי היום מבושל. לפי זה סוכר נחשב יבש, ולכן מותר לשפוך מים רותחים על סוכר מבושל. אף שמיד כששופכים עליו מים חמים הוא נימוח תוך שנייה, הוא נחשב יבש.

לעומת זאת בקפה נמס, צריך לבדוק בכל סוג וסוג. קפה נמס 'עלית' הרגיל, המצוי מאוד בארץ, מבושל לגמרי. לכן מותר, לספרדים ולאשכנזים כאחד, לשים בכוס אבקת קפה נמס וסוכר ולערות עליהם מים רותחים ישר מהמיחם. אף שהמים בכלי ראשון ורותחים ממש, כיון שגם הקפה וגם הסוכר מבושלים לגמרי אין בישול אחר בישול ביבש. גם אם הם נימוחים תוך שנייה או פחות ונעשים לח, הולכים אחר שעת העירוי של המים החמים. כך כתב בפירוש המגן אברהם, והרבה אחרונים מסכימים לדבריו, וכאמור כך מוכח גם מדברי השלחן ערוך והרמ"א, שמחשיבים זאת כיבש ולא כלח. כששופכים על כך מים רותחים ומדובר בתערובת, אין חשש נולד אף לדעת הרמ"א.

יש להדגיש שהדברים נאמרו על סוכר לבן רגיל המצוי היום ועל קפה נמס של 'עלית', ולא על קפה קלוי. יש היום סוגי קפה נמס שאינם מבושלים כלל, או שיש בהם תערובות של דברים נוספים, ובכל סוג צריך לבדוק. זה לא היתר גורף, אלא כשיש ספק צריך לברר, כיון שמדובר באיסור בישול מן התורה ממש, ועירוי של מים רותחים מבשל מיד.

ה. תה ושקיות תה

פעם היו משתמשים בתמצית תה: מבשלים מיום שישי תמצית תה, ובשבת מוסיפים קצת מהתמצית למים רותחים. גם היום יש רבים העושים כך, אבל רוב בני האדם משתמשים בשקיות תה. בשקיות תה הדין שונה לגמרי, כי ה'פרי מגדים' כותב שעלי תה נחשבים 'קלי בישול'. כדי להבין מהו 'קלי בישול' נקדים את דברי המשנה.

הנה יש משנה בשבת (קכא קמה:), שהגמרא מביאה ודנה בה רבות וז"ל: "כל שבא בחמין מלפני השבת, שורין אותו בחמין בשבת. וכל שלא בא בחמין מלפני השבת, מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנין". ע"כ. "כל שבא בחמין מלפני השבת" - לפי רש"י והרמב"ם הכוונה לדבר שהתבשל לגמרי, מבושל כל צורכו. "שורין אותו בחמין בשבת" - מותר לשרות את הדבר המבושל אפילו בכלי ראשון.

כמובן, אין הכוונה לכלי ראשון המונח על אש גלויה. כשם שאסור להניח סיר על אש גלויה, משום שנראה כמבשל או משום שמא יחתה בגחלים, כך אסור לשרות בסיר שעל האש אפילו דבר מבושל יבש, כיון שברגע ששורים אותו בתוכו הרי זה כאילו הניחו על האש.

אבל אם הסיר הוצא מעל האש, או שהוא מונח על פלטה חשמלית או על אש מכוסה בטס של מתכת, מותר. למשל, לקחת חתיכות בשר קרות ומבושלות לגמרי ולהכניסן לתוך תבשיל רותח כדי לחממן. כך הדין בכל דבר מבושל כל צורכו, כגון חתיכות תפוחי אדמה או אורז מבושל, המוכנס לתוך מרק שבכלי ראשון, ובלבד שהכלי אינו מונח על האש עצמה אלא על השיש או על הפלטה, או שיש הפסק בינו לבין האש, קדרה על גבי קדרה, או טס של מתכת המכסה את האש וכיו"ב. יש בזה אמנם מחלוקת ראשונים, אבל כמעט כולם מסבירים ש'שורין אותו' הוא אפילו בכלי ראשון, חוץ מהאור זרוע והמרדכי, כמעט כל הראשונים סוברים שאין בישול אחר בישול ביבש - אף שגם זה אינו מוסכם - וכך נפסק בשלחן ערוך.

ו. כלי ראשון וכלי שני

'כלי ראשון' הוא כלי שמבשלים בו. כשיוצקים ממנו לכלי אחר, השפיכה נקראת 'עירוי' מכלי ראשון, והכלי שנשפך לתוכו נקרא 'כלי שני'. הגמרא אומרת שכלי שני אינו מבשל, ומתחילת דברי המשנה נראה לכאורה שדבר מבושל מותר לשרות בכלי ראשון, ואילו דבר שאינו מבושל אסור בכלי ראשון ומותר רק בכלי שני.

התוספות שואלים, מה ההבדל בין כלי ראשון לכלי שני, הרי גם כלי שני חם מאוד. ומבארים, שכלי ראשון עמד על האש, ולכן גם אחרי שמורידים אותו מהאש דפנותיו חמים, וכשמכניסים לתוכו דבר הוא מתבשל. לכן אסור לשרות דבר שאינו מבושל בכלי ראשון אפילו כשהורידו אותו מעל האש. מה שאין כן כלי שני, שדפנותיו צוננים והוא הולך ומתקרר.

מי שלומד היטב את דברי הראשונים בסוגיה רואה שזה הפירוש. למשל, סיר שבישל בו, ויש בתוכו אוכל שהתבשל, והניחו על השיש - הוא מתחיל מיד להתקרר. נניח שהיה חם 100 מעלות, אחרי שהוריד אותו והתחיל להתקרר הוא 80 מעלות. לעומת זאת, אם היה סיר על האש ושפך ממנו לכלי אחר, הכלי שנשפך לתוכו הוא כלי שני, ואם נמדוד את הטמפרטורה נמצא שבכלי הראשון היא כבר ירדה ל-80 מעלות, ובכלי השני היא 100 מעלות.

בכלי הראשון אסור להכניס דבר שאינו מבושל, זה אסור מן התורה. יש מחלוקת בבבלי ובירושלמי ודיון ארוך בפוסקים אם כשהכלי כבר אינו על האש אך עדיין חם מאוד זה בישול דאורייתא. להלכה, פוסקים שזה נחשב בישול דאורייתא, וכבר כתבתי על כך באריכות.

לאור כל זאת שואלים התוספות, אם ייתכן שכלי ראשון שהטמפרטורה שלו נמוכה, חמור מכלי שני שהטמפרטורה שלו גבוהה מאוד, התשובה פשוטה: דפנות כלי ראשון חמים, ודפנות כלי שני צוננים. והראיה ברורה: אם ניקח שתי קדרות, האחת 80 מעלות והיא כלי ראשון והשנייה 100 מעלות והיא כלי שני, ונבוא אליהן אחרי רבע שעה, כלי שני יתקרר הרבה יותר מהר. כלי ראשון ירד, נניח, מ-80 ל-60 מעלות, וכלי שני כבר יהיה 40 מעלות.

הסיבה היא שדפנות כלי ראשון, שעמד על האש, מתקררות לאט. לכן אם מכניסים לתוכו דבר שאינו מבושל, התבשיל אינו מקרר אותו כל כך אלא להיפך: התבשיל הוא הדומיננטי ומבשל אותו. לעומת זאת, כלי שני מתקרר במהירות, ודבר שאינו מבושל שהוכנס לתוכו אינו מתבשל אלא מקרר את מה שיש בכלי. כך מבינים את ההבדל מן התורה בין כלי ראשון לכלי שני: כלי ראשון, כל עוד היד סולדת בו, מבשל ממש, ואילו כלי שני, אפילו אם הוא חם מאוד, אינו מבשל מן התורה.

ז. מחלוקת רבנו תם ורשב"ם

אבל גם זה לא פשוט, יש ראשונים הסוברים שכלי שני אסור מדרבנן. המשנה אומרת: "כל שבא בחמין מלפני השבת" - דבר מבושל - "שורין אותו בחמין בשבת", בכלי ראשון. "וכל שלא בא בחמין מלפני השבת" - דבר שאינו מבושל - "מדיחין אותו בחמין", היינו שופכים עליו מים

חמים או תבשיל חם. התוספות שואלים במה מדובר כאן, שדבר שאינו מבושל מדיחין אותו בחמין בשבת. אם מדובר בשפיכה מכלי ראשון, הדבר תלוי במחלוקת רבנו תם ורשב"ם.

הם היו שני אחים, נכדים של רש"י. רשב"ם, הנכד המבוגר יותר, זכה ללמוד תורה עם רש"י עצמו. רבנו תם היה ילד קטן כשרש"י נפטר, ובתחילת ימיו אחיו רשב"ם היה מורהו ולימד אותו תורה. אך במשך הזמן גדל רבנו תם מאוד, ונחשב לגדול הראשונים מחכמי צרפת ולגדול בעלי התוספות. גם בן אחותו, רבנו יצחק הזקן, נחשב לאחד משני בעלי התוספות העיקריים. אבל גם רשב"ם נחשב מאוד בין גדולי הראשונים.

בין רבנו תם לרשב"ם יש מחלוקת גדולה, שנידונה הרבה ביורה דעה בהלכות תערובות. לדעת רבנו תם, עירוי מכלי ראשון הוא ככלי ראשון: כשם שאסור לשרות דבר שאינו מבושל בכלי ראשון, כך אסור גם לשפוך עליו מכלי ראשון. לכן אדם שרוצה לקחת עגבנייה או מלפפון ולפתוח את ברז המיחם כדי שיישפכו עליהם מים רותחים - לפי רבנו תם הדבר אסור בהחלט, כיון שעירוי ככלי ראשון.

אולם לפי רשב"ם הדין שונה, ברגע שהמים יצאו לאוויר מתוך הכלי הראשון הם עזבו אותו, ודינם ככלי שני. כדי שייחשבו ככלי שני אין צורך שיגיעו לכלי שני שדפנותיו צוננים ויצטננו, עצם יציאתם לאוויר מהכלי הראשון כבר מצננת אותם מעט. במציאות, אם ניקח שני סירים רותחים לגמרי ונשפוך מאחד לשני, נראה שתוך כמה שניות הבועות והרתיחה פוסקות, כי המים התקררו מעט כשבאו באוויר. לכן אומר רשב"ם שעצם הפסקת הבועות מלמדת שזה עירוי ככלי שני.

להלכה, בהלכות שבת, מרן השלחן ערוך פוסק בפירוש שעירוי ככלי ראשון, כשיטת רבנו תם ולא כשיטת רשב"ם (סימן ש"יח). אולם בסימן רנ"ג רואים להיפך, שהשלחן ערוך חושש לחומרא גם לשיטת רשב"ם, אבל לקולא אינו סומך עליו. גם ביורה דעה פוסק השלחן ערוך שעירוי מבושל כדי קליפה, היינו את הקליפה העליונה. לעניין שבת אין נפקא מינה כמה הוא מבושל, כיון שעצם הבישול אוסר.

ח. שני תירוצי התוספות

לאור זאת, נלמד את דברי המשנה לפי שיטת רשב"ם ולפי שיטת רבנו תם: "כל שבא בחמין מלפני השבת, שורין אותו בחמין בשבת" - כאמור, כי אין בישול אחר בישול. "וכל שלא בא בחמין מלפני השבת" - דבר שאינו מבושל, למשל מלפפון - "מדיחין אותו בחמין בשבת". לפי רשב"ם זה מצוין: לוקחים כלי ראשון ושופכים על דבר שאינו מבושל, ואין שום בעיה, כיון שעירוי הוא ככלי שני, והגמרא אומרת בבירור שכלי שני אינו מבשל.

אבל לפי רבנו תם המשנה אינה מסתדרת כל כך, שהרי לפי רבנו תם, עירוי הוא ממש כמו כלי ראשון, וקשה, כיצד מותר לערות מכלי ראשון על מלפפון שאינו מבושל? את השאלה הזאת שואלים התוספות, ומתרצים בשני תירוצים: שלפי רבנו תם צריך לומר שהמשנה "מדיחין אותו בחמין בשבת" מדברת על שפיכה מכלי שני, היינו עירוי מכלי שני. אבל התוספות מקשים: מדוע צריך להגיע לעירוי מכלי שני? הרי לשרות בכלי שני עצמו מותר, וקל וחומר שמותר לערות עליו מכלי שני!

בתירוץ הראשון אומרים התוספות, שאכן אסור לשרות בכלי שני מדרבנן, כיון שנראה כמבשל. כלומר, לפי רבנו תם כלי שני אמנם אינו מבשל מן התורה, אבל מדרבנן הוא מבשל.

בתירוץ השני אומרים התוספות שגם לפי רבנו תם מותר לשרות בכלי שני, כיון שכלי שני אינו מבשל כלל, חוץ מ'קלי בישול' - ונבאר זאת להלן. ומה שאמרה המשנה "מדיחין" - כדי ללמד שיש דברים שאפילו עירוי מכלי שני אסור בהם, והם דברים שהם קלי בישול, המתבשלים במהירות. והרשב"א והריטב"א סוברים כתירוץ השני של התוספות.

הרי שיש נפקא מינה גדולה בשרייה של דבר שאינו מבושל בכלי שני. לפי רשב"ם מותר, כפי שיוצא מהסברנו במשנה. לפי רבנו תם זה תלוי במחלוקת: לפי התירוץ הראשון של התוספות אסור לשרות בכלי שני, כיון שנראה כמבשל, ולפי התירוץ השני מותר.

ט. כלי שני בשלחן ערוך וברמ"א

הנה בדעת מרן השלחן ערוך בכלי שני יש מחלוקת עצומה, כתבתי בנושא מאמר ארוך, שלא נדפס ב'הלכה ברורה', אך התייחסתי לנושא גם ב'הלכה ברורה' (סימן ש"יח), וכתבתי, שדעת השלחן ערוך שכלי שני אינו מבשל כלל. בתשובה שכתבתי לרב אחד בזמנו הסברתי את הנושא יותר בהרחבה והוכחתי חד משמעית, שלדעת השלחן ערוך כלי שני אינו מבשל כלל.

אכן הרמ"א (סימן ש"יח סעיף ה), בדין בישול אחר אפייה, מחמיר גם בכלי שני. מכאן רואים שהרמ"א חושש למחמירים בבישול אחר בישול בכלי שני, כיון שיש בראשונים שני טעמים למה אסור לשים פת בכלי שני. לפיכך, באופן מסוים, על כל הפחות, הרמ"א מחמיר מעט יותר מהשלחן ערוך בכלי שני.

כל האמור עד כאן הוא על דברים שאינם מבושלים כלל. דברים מבושלים ויבשים, כאמור, מותר לשרות אפילו בכלי ראשון. כאן מדובר, למשל, באדם שרוצה לחמם מלפפון ולאכול אותו חם: לערות עליו מים רותחים מכלי ראשון אסור, כיון שהלכה כרבנו תם שעירוי ככלי ראשון, ואנו מחמירים כשיטתו. אבל לשרות אותו בכלי שני, אחרי שכבר יצא מכלי ראשון, זו מחלוקת, ולדעת מרן השלחן ערוך בוודאי מותר.

זה הדבר הראשון שכל אחד צריך לדעת בדין 'כלי שני אינו מבשל': האם יש חשש שהוא נראה כמבשל, "מחזי כמבשל". זו מחלוקת, ורוב הפוסקים סוברים שאין מחזי כמבשל בכלי שני.

י. הגדרת קלי בישול

אבל המשנה מדגישה שיש דברים המתבשלים גם בכלי שני, ולפי רבנו תם אסור לערות עליהם אפילו מכלי שני: כשם שעירוי מכלי ראשון הוא ככלי ראשון, כך עירוי מכלי שני הוא ככלי שני. המשנה נתנה שתי דוגמאות ל'קלי הבישול': מליח הישן וקולייס האיספנין. והפוסקים דנים במשנה זו, וברור מאוד שמדובר בדגים רכים ומלוחים. יש אומרים ש'קולייס האיספנין' הוא מה שקוראים היום 'הרינג': דג רך מאוד שמולחים אותו ונאכל כך, בלי בישול. מחמת רכותו הוא מתבשל גם בכלי שני, וזה מה שנקרא קלי בישול.

מכאן לומדים שבכל דבר שאינו מבושל צריך לדון אם הוא קלי בישול. מים ושמן אינם נחשבים קלי בישול. גם בצל ושום - למרות שאם חותכים אותם ומניחים בכלי שני הם חריפים ונותנים הרבה טעם - אינם קלי בישול, ויש ראיות מפורשות לכך. תבלינים שלמים, כגון גרגירי פלפל שחור, אינם נחשבים קלי בישול, אבל תבלינים טחונים, לעומת זאת, ייתכן שמחמת שטחנו אותם הם כן נחשבים קלי בישול.

יא. עלי נענע בכלי שני

אאמו"ר מרן זצוק"ל כתב בשו"ת 'יחוה דעת' תשובה שלמה על עלי נענע, שנענע אינו נחשב קלי בישול. ולכן מותר לשים עלי נענע בכוס תה שנמצאת בכלי שני, כיון שכלי שני אינו מבושל לדעת השלחן ערוך, כפי שהסברנו, ואף שהנענע נותן הרבה טעם בתה, אין נתינת הטעם אומרת שהוא מתבשל.

יב. זהירות מתולעים בעלי נענע

כמובן, שהמדובר בעלי נענע שאין בהם חשש תולעים, ובנענע מצויות מאוד תולעים. היום יש גידולים מיוחדים של נענע ללא תולעים, מגוש קטיף. גם בהם חשוב מאוד לרחוץ את העלים היטב לפני השימוש ולבדוק כמה שאפשר שאין בהם תולעים.

פעם זה לא היה כך, הנענע היתה מלאה תולעים. אני זוכר שאמא ע"ה הייתה לוקחת את עלי הנענע ומניחה אותם במקום מסוים להתייבש. הגמרא אומרת, שכל ברייה שאין בה עצם אינה חיה יותר מ-6 חודשים, והתולעים, שאין בהם עצם, מתים תוך 6 חודשים, ואחרי עוד 6 חודשים הם הופכים כעפר בעלמא ומתפוררים לגמרי. לכן אמי הייתה מניחה את עלי הנענע לייבוש שנה שלמה, ואחר כך הם היו יבשים לגמרי ואפשר היה לשים אותם בסלטים, והטעם נשאר טוב מאוד. כך השתמשו בנענע פעם, כיון שבדרך אחרת זה היה כמעט בלתי אפשרי.

יג. עלי תה כקלי בישול

לפי זה צריך לדון גם בעלי תה, שמכניסים אותם היום לשקיות. כאן בא ה'פרי מגדים' ומחדש שעלי תה נקראים קלי בישול ומתבשלים

גם בכלי שני. ה'פרי מגדים' חי לפני יותר מ-200 שנה, ובוודאי ששתו תה גם אז. אבל תהליך הייצור של התה היה שונה ממקום למקום: יש מקומות שבהם ייבשו את עלי התה וחתכו אותם לחתיכות קטנות, ויש מקומות שבהם קלו אותם בתנור.

אך לגבי עלי תה צריך להבין שזה לא קפה: אף אחד לא לוקח עלי תה ואוכל אותם כך, כי הם לא ראויים לאכילה. כך גם מסקנת שו"ת 'יחוה דעת', שדן בנושא זה, וגם אני הבאתי ראיות רבות לכך בספר הלכה ברורה על סימן שיח.

כמו כן אין הבדל בעלי תה בין קלויים ללא קלויים. גם אם הם קלויים עדיין יש בהם איסור בישול, וייתכן לומר שאף שהוא בישול מן התורה. הרי קלי בישול בכלי שני - משמעות דברי המשנה שהוא בישול גמור מן התורה, כיון שהוא מתבשל בנקל: הוא רך מאוד, כמו הדגים המלוחים שהמשנה נותנת כדוגמה, שמתבשלים מהר מאוד. לפיכך עלי תה, גם אם הם קלויים, כיון שלא נגמרה מלאכתם, אינם דומים לקפה.

לעומת זאת קפה קלוי, כשמערבבים אותו בסוכר, יש אנשים שאוכלים אותו. פעם אנשים שיצאו לנסיעות ארוכות, ורצו שלא להתייבש ולא להיות צמאים, היו לוקחים קפה קלוי ומערבבים אותו, מה שקוראים היום קפה טורקי. אדם רגיל שירצה לאכול זאת יכול לסבול את זה, לעומת עלי תה - אולי פרה תאכל אותם... זה לא ראוי לאכילה.

לפי זה, שקית שיש בתוכה עלי תה אינה נחשבת מבושלת, כיון שהיא קלי בישול: גם אם העלים קלויים, לא נגמרה מלאכתם. לשרות אותה בכלי שני - לפי ה'פרי מגדים', ומסכימים איתו כל האחרונים, זה נקרא קלי בישול, ולכן בכלי שני אסור.

יד. תה בכלי שלישי

נשאלת השאלה על כלי שלישי. אם נשפוך מים מהמיחם לכוס ומשם לכוס שנייה: המיחם הוא כלי ראשון, הכוס הראשונה ששפכנו אליה מהמיחם נחשבת כלי שני, והכוס השנייה היא כלי שלישי.

שקיות תה שמניחים בכלי שלישי מוציאות את צבע התה במהירות, ואילו במים קרים ייקח הרבה זמן עד שיצא מהן מעט צבע. לכאורה אפשר לומר שאם הן עדיין נותנות צבע - הן עדיין מתבשלות. ה'משנה ברורה' מסתפק בקלי בישול אם אפשר להקל בחם ממש בכלי שלישי או שגם בכלי שלישי אסור, ודן בנושא בביאור הלכה (ביאור הלכה סימן שיח).

להלכה, אאמו"ר מרן זצוק"ל סובר ששקיות תה מותר לשים בכלי שלישי. כלומר, אדם שרוצה להכין תה בשבת ישפוך מים מהמיחם לכוס, יעביר אותם לכוס אחרת, ורק אז יניח בה את שקית התה. אסור לשים את השקית בכוס ולשפוך עליה מים חמים, כי זה עירוי מכלי שני ועדיין אסור, צריך להמתין, קודם לשפוך את המים החמים לכוס השנייה ורק אחר כך להניח בה את שקית התה.

ואפשר לסמוך על זה, כיון שעצם ההגדרה של עלי תה כקלי בישול היא חידוש של ה'פרי מגדים'. כך שמעתי פעם מפי אאמו"ר מרן זצוק"ל. שאלתי אותו, שלכאורה נראה שאין הבדל גדול, ועדיין זה כאילו מתבשל, והוא השיב לי שעצם ההגדרה של עלי תה כקלי בישול היא חידוש, ולכן די לנו להחמיר כדברי ה'פרי מגדים' בכלי שני, אבל בכלי שלישי אפשר להקל. מי שרוצה להחמיר ולהעביר לכוס שלישית, שהיא למעשה כלי רביעי, ודאי שתבוא עליו הברכה, אבל מעיקר הדין אפשר להקל גם בכלי שלישי.

טו. מכירת הבכורה

יעקב אבינו קונה מעשיו את הבכורה. עשיו בא עייף, ולפי דברי חז"ל (בראשית רבה סג:ח) עשה באותו יום מעשים מכוערים מאוד, איומים ונוראים - רצח, אנס, וכל הדברים הרעים - הוא היה אז בן 15 בלבד. באותו יום נפטר אברהם אבינו, ועדשים הם מאכל אבלים, ויעקב בישל עדשים: "ויזד יעקב נזיד" (בראשית כה, כט). אמר עשיו: "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, על כן קרא שמו אדום" (שם, ל), ובקיצור, הוא מכר לו את הבכורה.

כשיעקב מציע לו מהעדשים תמורת הבכורה, משיב עשיו: "הנה אנכי הולך למות, ולמה זה לי בכורה?" (שם, לב). אומרים חז"ל: מה פירוש "אנכי הולך למות"? האם יש תחיית המתים? לא, כי הוא כפר גם בתחיית המתים. ואז הם עושים את ההסכם, יעקב נתן לעשיו לחם ונזיד עדשים, "ויאכל וישת ויקם וילך" (שם, לד).

טז. מקח טעות

כאן יש שאלה קשה שדנים בה גדולי המפרשים על התורה. יש כלל בעסקאות בין אנשים: אדם שמכר לחברו חפץ ששווה הרבה כסף בזיל הזול, ביותר משתות - שישית - בטל המקח. למשל, אדם מכר ב-60 שקל דבר ששווה 100 שקל, ובא אל הקונה ואמר לו: אדוני הנכבד, טעיתי, מכרתי לך בזול, בבקשה החזר לי את החפץ. לפי ההלכה, יותר משישית בטל המקח, והוא יכול לטעון: הטעית אותי.

כאן עשיו מוכר דבר ששווה שווי עצום - תמורת לחם ונזיד עדשים בלבד, אפילו לא בשר... לכאורה זה מקח בטל! הרי הבכורה היא דבר גדול מאוד: בכור נוטל פי שניים בירושה, והוא ממשיך דרכו של יצחק. כששמע יצחק שיעקב קנה את הבכורה, אמר: "גם ברוך יהיה" (בראשית כז, לג) - כלומר, רציתי לברך את הבכור, ואם יעקב הוא הבכור, מגיעות לו הברכות. גם העבודה בבית המקדש הייתה צריכה להיות בבכורים, ואולי גם לעתיד לבוא תהיה בבכורים.

אבל בכל זאת זה לא נחשב מקח טעות, הסיבה היא, שאם אדם ימכור חפץ יקר מאוד במקום שאנשים אינם מבינים בו, הם לא ישלמו עליו הרבה. אם אדם ילך לג'ונגל באפריקה ויציע להם יהלומים, הם יגידו לו: מה נעשה ביהלומים? זה יפה מאוד, יופי, תשאיר את זה אצלך. הם לא יהיו מוכנים לשלם על כך כלום. אם יביא להם תפוחי אדמה הם ישלמו עליהם, אבל ביהלומים הם לא מבינים, בשבילם זה לא שווה.

כך גם כשאדם אומר: אני יודע שאפשר למכור חפץ זה במצבים מסוימים בהרבה מאוד כסף, אבל כרגע מבחינתי אני מוכן למכור אותו בזיל הזול. למשל, אדם רעב מאוד אומר: תנו לי משהו לאכול, אני הולך למות מרעב, ומשיבים לו: סנדוויץ'? 1,000 דולר לסנדוויץ'. הוא יודע שאם לא יקנה את הסנדוויץ' ב-1,000 דולר הוא ימות מרעב, ואם יש לו שכל והוא אינו רוצה למות על 'קידוש הכסף'... הוא ישלם מיד כמה שרוצים, העיקר שלא ימות מרעב.

עשיו היה במצב כל כך שפל באותה שעה, שמבחינתו הבכורה לא שווה כלום: "הנה אנכי הולך למות, ולמה זה לי בכורה?". וכתוב: "ויאכל וישת ויקם וילך, ויבז עשיו את הבכורה". מבחינתו הבכורה לא שווה כלום, ולכן מכר אותה בזיל הזול. כתוב: "ויאכל וישת ויקם וילך". מדוע התורה צריכה לספר לנו שהוא הלך? הרי ברור שלא ישב שם עד עצם היום הזה - אלא הוא הלך כי היה בטוח שהוא עושה עסקה כל כך טובה, והוא פחד שיעקב יתחרט. לכן מיד כשגמר לאכול קם והלך, כדי שלא יספיק יעקב להתחרט - עד כדי כך.

יז. ערך הדבר לפי היחס אליו

מכאן רואים דבר מעניין: שווי של דבר נמדד לפי היחס שלנו אליו. אם אנו מחשיבים אותו ומעריכים אותו - הערך שלו גדל, ואם אנחנו לא מחשיבים אותו - ערכו יורד. מכאן מבינים את היחס שצריך להיות לנו למצוות ולתורה הקדושה.

ה'חפץ חיים' כותב, שאדם שלא למד הרבה תורה אלא מעט, כשיגיע לעולם הבא ויראה איזה שכר עצום הוא מקבל על התורה שלמד, לא ישמח אלא יבכה ויצטער מאוד. הוא יאמר: כל כך הרבה שכר מקבלים על זה, וזלזלתי בזה, ולא למדתי הרבה תורה?! איך אפשר?!

יש לנו בעיה שאנחנו לא מבינים מספיק את גודל השכר של לומדי תורה, גודל המעלה של בחור ישיבה היושב ולומד יומם ולילה. היום יוצרים כל מיני אידיאולוגיות חדשות, וצריך לדעת שהאידיאולוגיה החשובה ביותר היא לשבת וללמוד תורה. אין דבר חשוב מזה, והיא גם מגינה על עם ישראל. זה הקיום שלנו - הקיום שלנו הוא התורה.

החזון איש כותב באגרותיו על אדם שזוכה לידיעת התורה, לשבת ולעסוק בה, שהוא מתהלך בין אנשים ונראה כבן אדם, אבל באמת הוא מלאך, הדר עם בני תמותה וחי חיי אצילות, ומרומם על כל תהילה. אם נחשיב כמה שיותר את לימוד התורה, שכרנו יהיה כפול מאת ה' יתברך, ויהי רצון שנזכה ללמוד וללמד, לשמור ולעשות, אכי"ר.

אני מברך את כל הציבור הנמצאים כאן ואת כל המאזינים לרדיו "קול ברמה" ובכל שאר האמצעים, יהי רצון שבכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו, תזכו לגדל את יוצאי חלציכם בתורה וביראת שמים, בבריאות ובאריכות ימים ושנים, אכי"ר.